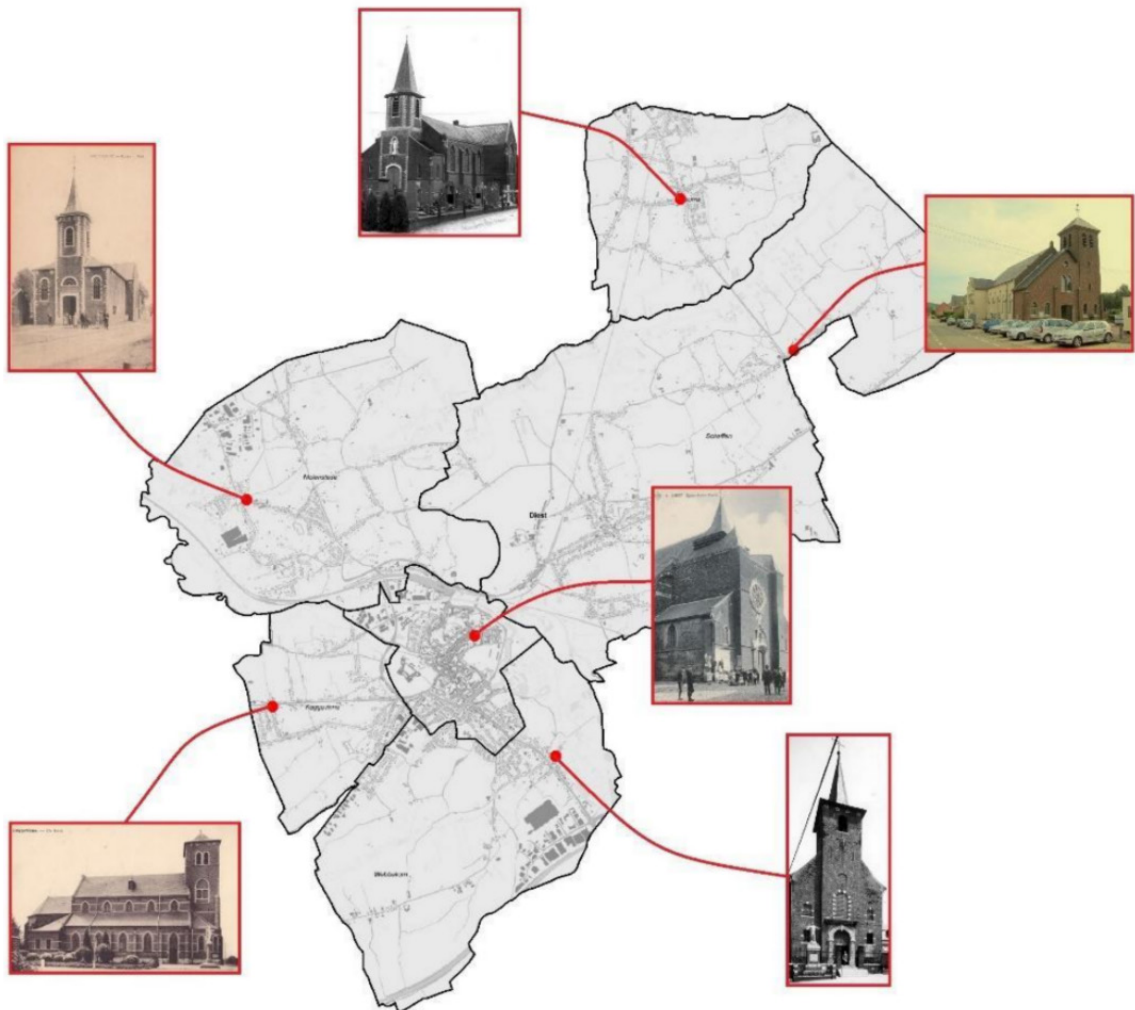

HAALBAARHEIDSSSTUDIE NAAR NEVEN- OF HERBESTEMMING VAN KERKGEBOUWEN TE DIEST

DEEL 1: ANALYSEFASE

archivolt, bureau voor erfgoedonderzoek
Weidestraat 38
9050 Gentbrugge
www.archivolt.be

archivolt

Marge Architecten
Sassevaartstraat 46/209
9000 Gent
www.margearchitecten.be

Colofon

Project:	Haalbaarheidsstudie naar neven- of herbestemming van kerkgebouwen te Diest. Deel 1: analysefase.
Opdrachtgever:	Stad Diest
Opgesteld door:	Archivolt VOF, bureau voor erfgoedonderzoek & Marge Architecten Archivolt Weidestraat 38, 9050 Gentbrugge info@archivolt.be Marge Architecten Sassevaartstraat 46/209, 9000 Gent info@margearchitecten.be
Afbeeldingen en illustraties:	Archivolt VOF / Marge Architecten
Foto voorpagina:	Archivolt VOF / Marge Architecten

© Gehele of gedeeltelijke overname of verveelvuldiging op welke wijze dan ook van delen uit dit beheersplan is niet toegestaan, tenzij hiervoor uitdrukkelijk schriftelijke toestemming is verleend door de auteurs.

COLOFON

1. INLEIDING

- 1.1 Omschrijving opdracht
- 1.2 Toelichting bij het rapport
- 1.3 Situering kerken
- 1.4 Overige kerken en kapellen in Diest

2. SINT-JOZEFKERK, MOLENSTEDE

2.1 Identificatie

- 2.1.1 Algemene gegevens en beschermingen
- 2.1.2 Ligging
- 2.1.3 Impressiefoto's

2.2 Onderzoek van het gebouw

- 2.2.1. Historische nota
 - 2.2.1.1 *Bouwgeschiedenis*
 - 2.2.1.2 *Aankleding van de kerk*
 - 2.2.1.3 *Devotie*
 - 2.2.1.4 *Iconografisch overzicht*
- 2.2.2. Beschrijving van het gebouw
- 2.2.3. Huidig gebruik van het gebouw
- 2.2.4. Ruimtelijke analyse van het kerkgebouw
 - 2.2.4.1. *Oppervlakte en afmetingen*
 - 2.2.4.2. *Symmetrie en anomalieën*
 - 2.2.4.3. *Toegankelijkheid van het gebouw*
- 2.2.5. Staat van het gebouw

2.3 Onderzoek van de omgeving

- 2.3.1. Gewestplan
- 2.3.2. Historische evolutie van de omgeving
- 2.3.3. Ontsluiting
- 2.3.4. Functiekaart

2.4 Sterkte-zwakte-analyse

3. SINT-ENGELBERTUSKERK, DEURNE

3.1 Identificatie

- 3.1.1 Algemene gegevens en beschermingen
- 3.1.2 Ligging
- 3.1.3 Impressiefoto's

3.2 Onderzoek van het gebouw

- 3.2.1. Historische nota
 - 3.2.1.1 *Bouwgeschiedenis*
 - 3.2.1.2 *Aankleding van de kerk*
 - 3.2.1.3 *Devotie*
 - 3.2.1.4 *Iconografisch overzicht*
- 3.2.2. Beschrijving van het gebouw
- 3.2.3. Huidig gebruik van het gebouw

3.2.4. Ruimtelijke analyse van het kerkgebouw

3.2.4.1. *Oppervlakte en afmetingen*

3.2.4.2. *Symmetrie en anomalieën*

3.2.4.3. *Toegankelijkheid van het gebouw*

3.2.5. Staat van het gebouw

3.3 Onderzoek van de omgeving

3.3.1. Gewestplan

3.3.2. Historische evolutie van de omgeving

3.3.3. Ontsluiting

3.3.4. Functiekaart

3.4 Sterkte-zwakte-analyse

4. HEILIGE FAMILIEKERK, VLEUGT

4.1 Identificatie

4.1.1 Algemene gegevens en beschermingen

4.1.2 Ligging

4.1.3 Impressiefoto's

4.2 Onderzoek van het gebouw

4.2.1. Historische nota

4.2.1.1 *Bouwgeschiedenis*

4.2.1.2 *Iconografisch overzicht*

4.2.2. Beschrijving van het gebouw

4.2.3. Huidig gebruik van het gebouw

4.2.4. Ruimtelijke analyse van het kerkgebouw

4.2.4.1. *Oppervlakte en afmetingen*

4.2.4.2. *Symmetrie en anomalieën*

4.2.4.3. *Toegankelijkheid van het gebouw*

4.2.5. Staat van het gebouw

4.3 Onderzoek van de omgeving

4.3.1. Gewestplan

4.3.2. Historische evolutie van de omgeving

4.3.3. Ontsluiting

4.3.4. Functiekaart

4.4 Sterkte-zwakte-analyse

5. ONZE-LIEVE-VROUWEKERK, DIEST

5.1 Identificatie

5.1.1 Algemene gegevens en beschermingen

5.1.2 Ligging

5.1.3 Impressiefoto's

5.2 Onderzoek van het gebouw

5.2.1. Historische nota

5.2.1.1 *Bouwgeschiedenis*

5.2.1.2 *Aankleding van de kerk*

5.2.1.3 *Devotie*

5.2.1.4 *Iconografisch overzicht*

5.2.2. Beschrijving van het gebouw

- 5.2.3. Huidig gebruik van het gebouw
- 5.2.4. Ruimtelijke analyse van het kerkgebouw
 - 5.2.4.1. *Oppervlakte en afmetingen*
 - 5.2.4.2. *Symmetrie en anomalieën*
 - 5.2.4.3. *Toegankelijkheid van het gebouw*
- 5.2.5. Staat van het gebouw

5.3 Onderzoek van de omgeving

- 5.3.1. Gewestplan
- 5.3.2. Historische evolutie van de omgeving
- 5.3.3. Ontsluiting
- 5.3.4. Functiekaart

5.4 Sterkte-zwakte-analyse

6. SINT-TRUDOKERK, WEBBEKOM

6.1 Identificatie

- 6.1.1 Algemene gegevens en beschermingen
- 6.1.2 Ligging
- 6.1.3 Impressiefoto's

6.2 Onderzoek van het gebouw

- 6.2.1. Historische nota
 - 6.2.1.1 *Bouwgeschiedenis*
 - 6.2.1.2 *Aankleding van de kerk*
 - 6.2.1.3 *Iconografisch overzicht*
- 6.2.2. Beschrijving van het gebouw
- 6.2.3. Huidig gebruik van het gebouw
- 6.2.4. Ruimtelijke analyse van het kerkgebouw
 - 6.2.4.1. *Oppervlakte en afmetingen*
 - 6.2.4.2. *Symmetrie en anomalieën*
 - 6.2.4.3. *Toegankelijkheid van het gebouw*
- 6.2.5. Staat van het gebouw

6.3 Onderzoek van de omgeving

- 6.3.1. Gewestplan
- 6.3.2. Historische evolutie van de omgeving
- 6.3.3. Ontsluiting
- 6.3.4. Functiekaart

6.4 Sterkte-zwakte-analyse

1. INLEIDING

1.1 Omschrijving opdracht

1.2 Toelichting bij het rapport

1.3 Situering kerken

1.4 Overige kerken en kapellen in Diest

2. SINT-JOZEFKERK, MOLENSTEDE

3. SINT-ENGELBERTUSKERK, DEURNE

4. HEILIGE FAMILIEKERK, VLEUGT-SCHAFFEN

5. ONZE-LIEVE-VROUWEKERK, DIEST

6. SINT-TRUDOKERK, WEBBEKOM

7. HEILIG KIND JEZUSKERK, KAGGEVINNE

1.1 Omschrijving opdracht

In 2018 verscheen het kerkenbeleidsplan voor de parochies binnen het grondgebied van Diest, dat het toekomstige gebruik en de toekomstige functie van de verschillende kerkgebouwen beschreef. Die toekomst werd in vier categorieën ingedeeld:

- **valorisatie:** het occasioneel ter beschikking stellen van de kerk voor andere (socio-culturele) evenementen die verzoenbaar zijn met de eigenheid van een christelijke gebedsruimte en die niet commercieel of partijpolitiek van aard zijn. Aan de inrichting van de kerk wordt in principe niets structureel gewijzigd. Voorbeelden: kunsthistorische rondleidingen, concerten, voordrachten, conferenties, tijdelijke tentoonstellingen.
- **medegebruik:** terbeschikkingstelling van het gebouw voor religieuze activiteiten van andere erediensten.
- **nevenbestemming:** de kerk wordt multifunctioneel gebruikt in de ruimte of in de tijd. Hiervoor zijn vaak structurele aanpassingen aan het gebouw nodig. Voorbeelden zijn bibliotheken, kantoorruimtes, klaslokalen, etc.
- **herbestemming:** de kerk wordt ontwijd en er vinden geen erediensten meer plaats, waarna ze een nieuwe functie-invulling krijgt. Het gebouw zal hierbij vaak ingrijpend aangepast worden of zelfs (deels) afgebroken worden. Voorbeelden zijn hotels, restaurants, trampolinesparks, fitnesscentra, sporthallen, etc.

Het kerkenbeleidsplan stelde de toekomst van de kerken in een bredere context te zien: *"Een kerkgebouw is een kerk – een plek waar gelovigen samenkomen – maar staat niet op zichzelf. Ze is ingebed in een lokale gemeenschap waarvan scholen, sportinfrastructuur, speelpleinen, groen weefsel, ontmoetingscentra en jeugdhuizen een essentieel onderdeel vormen."* De visie achter het Diestse kerkenbeleidsplan is dat *"de kerken ópen gaan en niet sluiten. Door een ingrijpende of minder ingrijpende functiewijziging kunnen ze een bijzondere impuls geven aan hun lokale gemeenschap"*. Eventuele functiewijzigingen kunnen en moeten daarbij met respect voor het religieuze belang van de kerk gebeuren.

Het kerkenbeleidsplan legde een kader vast om te zoeken naar de toekomstige invulling van elk kerkgebouw: *"Daarbij is het belangrijk om dit geen geïsoleerde oefeningen te laten zijn. Ze vereisen inspraak en participatie van de brede lokale gemeenschap en ze mogen zich niet blindstaren op het kerkgebouw alleen. Een functiewijziging van het kerkgebouw moet gepaard gaan met een brede blik op de onmiddellijke omgeving: belangrijke ontbrekende functies, problematische mobiliteitsknooppunten en synergie met aanwezige functies. Zowel voor de deelgemeenten als voor het stadscentrum beogen we hiermee kernversterking."*

De maatschappelijke achtergrond voor die oefening is de dalende trend inzake kerkbezoek, het verminderende aantal priesters, doopsels, huwelijken en begrafenissen. Die daling is al bezig sinds de jaren '60 van de 20ste eeuw en zich vandaag blijft doorzetten. Daartegenover staat dat de kosten aan kerkgebouwen substantieel zijn, zowel voor de kerkfabrieken als voor de gemeentelijke overheid. Gemeenten zijn volgens het decreet op de erediensten verplicht om tekorten op de exploitatie bij te passen en om bij te dragen in de investeringen.

Uit de oefening van het kerkenbeleidsplan kwamen anno 2018 de volgende vaststellingen en beslissingen voort:

- De vzw Parochiale Werken Diest verkocht het gebouw van de Sint-Jan-Berchmanskerk ("de kerk van Poelske") aan vzw Home Martine Van Camp, een zorgvoorziening die volwassenen met een verstandelijke handicap ondersteunt. De kerk is afgebroken en maakte plaats maken voor een nieuwe vestiging van de vzw.
- De Begijnhofkerk Sint-Catharina werd inmiddels ontwaard en de bijhorende kapelanij opgeheven. Enkele jaren geleden werd ook de kapel van Sint-Martha (Molenstede) aan de eredienst onttrokken. In het centrum van Diest viel de Kruisherkerk niet onder de noemer parochiekerk, maar toch had het sluiten van de kerk een gevolg voor de pastorale werking.
- Sint-Sulpitius en Sint-Hubertus Schaffen worden op termijn de twee hoofdkerken van Diest.
- De Sint-Sulpitiuskerk kreeg een nevenbestemming als Museum voor Religieuze Kunst. Waar opportuun kunnen waardevolle objecten, afkomstig uit andere kerken die een nevenbestemming krijgen, verhuizen naar dit museum.
- In de Sint-Engelbertuskerk in Deurne, de O.-L.-Vrouwkerk in Diest, de Sint-Trudokerk in Webbekom, de H. Familiekerk in Vleugt, de Heilig Kind Jezuskerk in Kaggevinne en de Sint-Jozefkerk in Molenstede zouden erediensten blijven plaatshebben, gepaard met een zoektocht naar een nevenbestemming.

In 2020 werden dan de parochies van Sint-Sulpitius & Dionysius in Diest, Sint-Trudo in Webbekom, Heilig Kind Jezus in Kaggevinne en Onze-Lieve-Vrouw in Diest samengevoegd tot de eengemaakte parochie Sint-Jan Berchmans. De parochies Sint-Martha en de kapelanij van het Begijnhof waren al eerder opgeheven en de gebouwen kregen een andere bestemming. De parochies en kerkbesturen van Deurne, Molenstede en Vleugt bleven nog op zichzelf bestaan.

De stad Diest schreef dan het jaar nadien, in 2021, een opdracht uit om voor zes kerkgebouwen in een haalbaarheidsstudie een vervolg op deze oefening te maken: de Sint-Engelbertuskerk (Deurne), de O.-L.-Vrouwkerk (Diest), de Sint-Trudokerk (Webbekom), de H. Familiekerk (Vleugt), de Heilig Kind Jezuskerk (Kaggevinne) en de Sint-Jozefkerk (Molenstede).

Navolgend rapport is de neerslag van de analysefase van deze haalbaarheidsstudie. Daarbij wordt gekeken naar zowel het kerkgebouw zelf als een bredere blik geworpen op de onmiddellijke omgeving: belangrijke ontbrekende functies, problematische mobiliteitsknooppunten en synergie met aanwezige functies. Dit houdt in dat de mogelijkheden van toekomstig gebruik uiteengezet worden, zodat de werkgroep kerkenbeleidsplan daar kennis van kan nemen.

Kerkgebouw	Toekomstig gebruik
Sint-Sulpitiuskerk, Diest	eredienst valorisatie nevenbestemming
Sint-Hubertuskerk, Schaffen	eredienst valorisatie nevenbestemming
Sint-Engelbertuskerk, Deurne	eredienst valorisatie medegebruik nevenbestemming
Sint-Jozefkerk, Molenstede	eredienst valorisatie medegebruik nevenbestemming
H. Familiekerk, Vleugt	eredienst valorisatie medegebruik nevenbestemming
H. Kind Jezuskerk, Kaggevinne	eredienst valorisatie medegebruik nevenbestemming
O.-L.-Vrouwkerk, Diest	eredienst valorisatie medegebruik nevenbestemming
Sint-Jan-Berchmans, Diest	ontwijding, herbestemming
Sint-Trudokerk, Webbekom	eredienst valorisatie medegebruik nevenbestemming
Begijnhofkerk Sint-Catherina, Diest	ontwijding, herbestemming
Allerheiligenkapel	eredienst valorisatie medegebruik nevenbestemming

Afbeelding 1. De tabel met toekomstvisie voor de verschillende kerkgebouwen binnen Diest (Kerkenbeleidsplan, 2018).

1.2 Toelichting bij het rapport

Het rapport bestaat uit zeven delen, met name een inleidend deel, gevolgd door zes deelrapporten. Het inleidende deel bevat toelichting bij het rapport, een situering van deze zes kerken op kaart, en een korte opsomming van de overige kapellen en kerken in Diest.

De deelrapporten zijn allemaal op dezelfde manier opgebouwd, met name vier grote delen zijnde "Identificatie", "Onderzoek van het gebouw", "Onderzoek van de omgeving" en tot slot "Sterke-zwakte-analyses".

Identificatie

Hierin komen wat algemene gegevens aan bod, zoals adres, kadastrale info, bestaande beschermingen, etc. Ook is daarin reeds het huidige grondplan van het kerkgebouw op plan weergegeven, zijn er enkele kaarten opgemaakt die de ligging tonen, en tot slot enkele impressiefoto's van interieur en exterieur toegevoegd.

Onderzoek van het gebouw

Dit gedeelte spitst zich toe op het kerkgebouw zelf. Gestart wordt met een historische nota die de bouwgeschiedenis omvat (van zowel het gebouw zelf, als de aankleding) gestoffeerd met historische foto's, historisch kaartmateriaal, bouwplannen, etc. Daarna volgt een actuele beschrijving van het gebouw en haar aankleding, met een schematisch kerkplattegrond en actuele foto's. Het huidig gebruik komt nadien. Vervolgens wordt het gebouw ruimtelijk geanalyseerd: er wordt gekeken naar de oppervlakte en afmetingen, naar symmetrie en anomalieën, en naar de toegankelijkheid van het gebouw. Elk gedeelte is voorzien van schematisch kaartmateriaal. Het onderzoek van het gebouw wordt afgesloten met een korte inschatting van de staat van het gebouw op basis van bestaande Monumentenwachtrapporten en (beperkte) visuele inspectie ter plaatse.

Onderzoek van de omgeving

Dit gedeelte gaat dieper in op de omgeving waarin het gebouw zich bevindt. Eerst wordt stilgestaan bij het gewestplan en historische topografische kaarten. Daarna wordt de ontsluiting van de site bekeken vanuit het perspectief van de automobilist, de gebruiker van het openbaar vervoer, de fietser en de voetganger. Als laatste is een functiekaart opgesteld die de (semi-)publieke activiteiten in een radius van 500 meter rond de kerk bespreekt.

Sterkte-zwakte-analyse

Voor elke kerk worden twee SWOT-analyses opgemaakt: één voor het scenario behoud van de eredienst met valorisatie en eventueel medegebruik van het gebouw en één voor het scenario van ingrijpendere wijziging, met name het kiezen van een neven- of herbestemming van het gebouw.

De bespreking van de kerken gebeurt in wijzerzin: we starten met de Sint-Jozefkerk in Molenstede en eindigen met de Heilig Kind Jezuskerk in Kaggevinne.

1.3 Situering kerken

In deze analyse worden zes kerkgebouwen opgenomen: één in de binnenstad van Diest zelf en vijf in de deelgemeenten. Concreet gaat het om de:

- Sint-Jozefkerk in Molenstede (1)
- Sint-Engelbertuskerk in Deurne (2)
- Heilige Familiekerk in Vleugt-Schaffen (3)
- Onze-Lieve-Vrouwekerk in Diest (4)
- Sint-Trudokerk in Webbekom (5)
- Heilig Kind Jezuskerk in Kaggevinne (6)

Afbeelding 2. De zes kerken in deze haalbaarheidsstudie op een kaart van Diest.

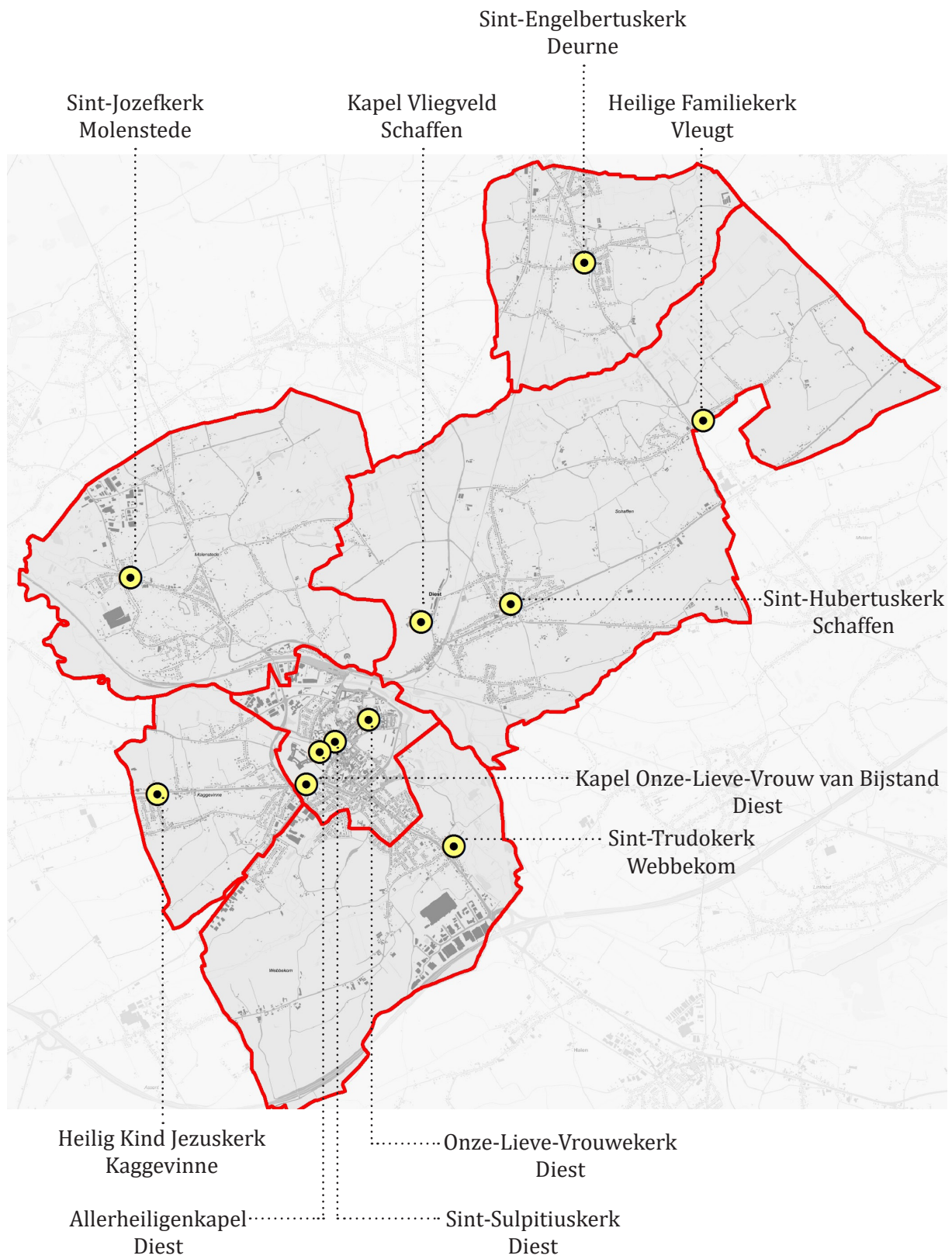
1.4 Overige kerken en kapellen in Diest

De zes kerken die het voorwerp zijn van deze haalbaarheidsanalyse zijn niet de enige kerkgebouwen binnen de gemeente Diest en deelgemeenten. Er zijn verder nog de Sint-Sulpitiuskerk, de Allerheiligenkapel en de Sint-Hubertuskerk in Schaffen, die allen hun rol blijven spelen. Ook zijn er heel wat kleinere kapellen en kapelletjes in Diest en deelgemeenten. In Schaffen is er bijvoorbeeld O.L.V.-ter-Oosterlinden (1903, op de plaats van een oudere kapel), een O.L.V.-kapel gebouwd door de Boerinnenbond in 1936, de Sacramentskapel gebouwd in 1956, de kapel van het militaire vliegveld van Schaffen, etc.

Allerlei vormen van gebruik en volksdevotie zijn rond deze kerken en kapellen gegroeid die niet in detail aan bod kunnen komen in deze analyse. Een goed voorbeeld zijn de dierenwijdingen rond Sint-Hubertusvieringen, en de "begankenis" of kaarsenprocessie die aan de vooravond van Allerheiligen van de Sint-Sulpitiuskerk naar de Allerheiligenkapel trekt. De Allerheiligenkapel is al sinds mensenheugnis een locus van volksdevotie. Ze was de locatie van een bedevaart rondom Allerheiligen voor mensen uit de brede omgeving van Diest, waarbij ex voto's geofferd werden om een gunst af te smeken. In de tweede helft van de 20ste eeuw verminderde de aantrekkingskracht van de bedevaart en werden de heiligenbeelden in de kapel (op zes na) opgeborgen in de schatkamer van Sint-Sulpitius. De kapel raakte in verval.

Deken Felix van Meerbergen en het Allerheiligencomité zetten zich in om de kapel opnieuw een plaats te geven in de stedelijke gemeenschap. Er vonden weer vieringen en waken plaats en allerlei nieuwe heiligenbeelden werden verzameld - uit Vlaanderen, Assisi, Lourdes, Rome, maar ook uit Oeganda en India. Die werden in 2002 weer op sokkels in de kapel geplaatst. De begankenis is een relatief nieuwe traditie: "*Symbolisch wordt de gewijde hostie als eerste over de drempel de duisternis in gedragen. Na de zegening warmen de processiegangers zich op met een glaasje jenever of een tas pompoensoep.*" Ook het sacrament wordt meege dragen, vanaf 2005. Dergelijke processies, en het volk dat ze aantrekken, kunnen ook positieve gevolgen hebben voor de lokale horeca en handelaars, die speciale producten aanbieden. Van Meerbergen spreekt over volksdevotie als de "*tractor van het geloof*". (Roelants, 2008, pp. 117-119). In verschillende van de zes kerken uit deze analyse hingen affiches voor de recentste "begankenis" op 31 oktober 2021.

Sommige kerkgebouwen binnen Diest zijn in het verleden reeds het voorwerp geworden van neven- of herbestemmingen. Zo is er de Kruisherkerk of Sint-Barbarakerk die in 2012 werd aangekocht door de vzw Sint-Annendael Grauwzusters die er in de toekomst tachtig rusthuiskamers en een aantal assistentiewoningen zal in voorzien. De kerk in kwestie - één van de enige barokkerken in Diest - was sinds 1845 eigendom van de orde van de Kruisheren, die de kerk in 1896 grondig lieten restaureren. In 1944 werd het beschermd als monument. Recent is er een pop-up bar in gevestigd. In het koor van de Sint-Sulpitiuskerk is een Museum voor Religieuze Kunst ingericht. Samen met de Allerheiligenkapel, waar heiligenbeelden die het voorwerp uitmaken van volksdevotie verzameld worden, vormen dit locaties waar eventuele kunstvoorwerpen of religieuze voorwerpen veilig en respectvol terecht kunnen bij een eventuele neven- of herbestemming.

Afbeelding 3. Kaart met kerken en kapellen in Diest.

Begankenis 2021 in DIEST
Allerheiligenkapel
Allerheiligenberg

Schuilen bij Sint Jan Berchmans

31 Oktober

18 u. Openingsviering in Sint-Sulpitiuskerk

Aansluitend LICHTPROCESSIE naar de kapel; Zegening van de Demer en zegening van de ex voto's.

Maandag 1 november - Allerheiligen

7.30 u: Morgenmis en 9 u Hoogmis (in kapel)

10.30 u: viering in Sint- Sulpitius

Kapel open tot 18 u.

Dinsdag 2 november - Allerzielen

9 u: Gedachtenisviering voor onze overledenen

Kapel open tot 18 u.

Woensdag 3 november - Feest van Sint Hubertus

9u: Eucharistie met broodwijding.

Zaterdag 13 november is er dierenzegening om 14 u.

Van donderdag 4 november tot dinsdag 9 november: elke dag viering om 9 u in de Allerheiligenkapel

Op woensdag 10, 17 en 24 november eucharistie om 9 u in de Allerheiligenkapel

Gedurende de noveen is de kapel elke voormiddag open en ook op elke woensdag in november

Kerststallentoonstelling van 19 december 2021 tot 2 januari 2022

Contactpersoon : Marie Jeanne Juchtmans (0498 81 55 39) - kerkindiest@skynet.be - Pastoor Felix (0497 20 99 42)

Verantwoordelijke uitgever: pastoor Felix Van Meerbergen

kerkindiest@skynet.be

Vrij van zegel volgens artikel 198

Afbeelding 4. Affiche voor de recentste begankenis naar de Allerheiligenkapel in Diest.